

mpc
METODICKO-PEDAGOGICKÉ CENTRUM

Európska únia
Európsky sociálny fond

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

PhDr. Tatiana Jursová

Rozvíjanie kritického myslenia a sebaspoznávania na hodinách slovenčiny

Osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe

Prešov
2015

Vydavateľ: Metodicko-pedagogické centrum, Ševčenkova 11,
850 01 Bratislava

Autor OPS/OSO: PhDr. Tatiana Jursová

Kontakt na autora: Súkromná stredná odborná škola, Bukovecká 17, 040 12 Košice,
tana.jursova@gmail.com

Názov OPS/OSO: Rozvíjanie kritického myslenia a sebaspoznávania na hodinách
slovenčiny

Rok vytvorenia OPS/OSO: 2015
XIII. kolo výzvy

Odborné stanovisko vypracoval: PaedDr. Mgr. Mária Tutokyová

Za obsah a pôvodnosť rukopisu zodpovedá autor. Text neprešiel jazykovou úpravou.

Táto osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe/osvedčená skúsenosť odbornej praxe bola vytvorená z prostriedkov národného projektu Profesionálny a kariérový rast pedagogických zamestnancov.

Projekt je financovaný zo zdrojov Európskej únie.

Kľúčové slová

inovačné metódy, kritické myslenie, metóda EUR, projektové vyučovanie, prosociálne hodnoty, sokratovská metóda, sebaspoznávanie.

Anotácia

Vo svojej osvedčenej pedagogickej skúsenosti ponúkam niekoľko návodov na rozvíjanie kritického myslenia a sebaspoznávania pri práci so súvislými a nesúvislými textami na hodinách slovenského jazyka a literatúry na strednej škole. Ich cieľom je viesť žiakov ku kritickému mysleniu, k uvedomelej práci s informáciami, k hľadaniu súvislostí, k rozvíjaniu analytického a syntetického myslenia, ako aj k formulovaniu a obhájeniu si vlastného názoru.

Akreditované programy kontinuálneho vzdelávania

Názov akreditovaného vzdelávacieho programu KV

Číslo akreditovaného
vzdelávacieho programu KV

Aplikácia moderných vyučovacích metód a koncepcií vo vyučovaní predmetu slovenský jazyk a literatúra

inovačné 1257/2013-KV

Predmet slovenský jazyk a literatúra v kontexte so školským vzdelávacím programom na strednej škole

aktualizačné 1138/2013-KV

OBSAH

ÚVOD	5
1 PRINCÍP KRITICKÉHO MYSLENIA, METÓDY A VYUŽITIE.....	7
1.1 Kritické myslenie - pojem a metódy	7
1.2 Kritické myslenie vo výchovnovzdelávacom procese.....	8
2 INOVATÍVNE ROZVÍJANIE KRITICKÉHO MYSLENIA A SEBASPOZNÁVANIA	9
2.1 Literárny webquest Cena života – <i>E. M. Remarque – Na západe nič nové</i>	9
2.2 Stratégia učenia EUR – <i>D. Hevier – Jeden kabát, jedna koža, jedna tvár</i>	16
2.3 Kritické myslenie v projektovom vyučovaní – <i>A. Miller – Po páde</i>	22
2.4 Práva dieťaťa sokratovskou metódou – <i>J. G. Tajovský a F. Král'</i>	23
3 ODPORÚČANIA PRE PRAX	29
ZÁVER	31
ZOZNAM PRÍLOH	33

ÚVOD

„Dedinský holič vyhlásil, že neholí tých mužov, ktorí sa holia sami, ale holí všetkých mužov, ktorí sa sami neholia. Kto holí holiča? Keby sa holič holil sám, na základe prvého vyhlásenia sa nemôže holiť. Ak by sa holič neholil, tak sa musí holiť sám na základe druhého vyhlásenia. Je to teda spor (Bertrand Russel, 1918).“ Tento pôvodne z hľadiska matematiky nevyriešiteľný paradoxný výrok je v prenesenom význame slova peknoú ilustráciou toho, čo nás posúva ďalej, pretože nás núti klásť si otázky a myslieť.

Vďaka nesmiernemu pretlaku informácií sa v priebehu plynutia času ospalé a jednotvárne vody v školských laviciach minulých desaťročí zvířili, zaviali nové vetry a nastalo búrkové obdobie. Jednoduché memorovanie vedomostí, podsúvanie hotových názorov a ich automatické prijímanie, bez polemiky a „zbytočných“ otázok, skvele vystihuje aj iná parafrázovaná myšlienka britského matematika, logika a filozofa Bertranda Russela, „ ... sme svedkami paradoxnej situácie, v ktorej sa škola stala jednou z hlavných prekážok inteligencie a slobody myslenia“.

Je smutné, že tieto slová neustále v našom školstve platia. Možno aj preto, že niekedy samotní učitelia vnímajú kritické myslenie a hľadanie chýb, teda kritizovanie, ako totožné pojmy. Keďže rozvíjanie kritického myslenia je v súčasnej dobe aj súčasťou obsahového a výkonového štandardu, musíme si uzrejsť nielen význam tohto pojmu, ale aj možnosti jeho konštruktívneho rozvíjania vo výchovnovzdelávacom procese tak, aby sme v žiakoch vypestovali schopnosť pracovať s informáciami, zorientovať sa v nich, triediť ich a vyselektovať tie podstatné, nájsť medzi nimi príčinnno-dôsledkové vzťahy, dokázať ich vyhodnotiť a vedieť zaujať stanovisko. Len tak budú môcť plnohodnotne fungovať v dnešnom svete.

Cieľom tejto osvedčenej pedagogickej skúsenosti je poskytnúť kolegom pedagógom základné informácie o kritickom myslení, naznačiť teoretické východiská k metódam na rozvíjanie kritického myslenia v každodennej pedagogickej praxi a inšpirovať ich pri vytváraní vhodných podmienok v edukačnom procese.

Čiastkové ciele:

- predostrieť pedagógom inovatívne nápady na prácu s literárnymi dielami,
- ponúknuť aktivity nadväzujúce na konkrétnu ukážku,
- identifikovať príčinu a následok, rozvíjať ich kauzálne vzťahy pri analýze literárneho diela, ako aj vo vlastnej tvorivej činnosti,
- poukázať na dôležitosť rozvíjania kritického myslenia žiaka,
- prostredníctvom rozvíjania kritického myslenia viesť žiakov k lepšiemu sebaspoznávaniu,
- na základe konkrétnych príkladov ukázať možnosti vedúce k rozvíjaniu kritického myslenia pri práci s literárnym dielom,
- rozvíjať schopnosti odôvodniť svoje stanovisko a vyjadriť svoj názor,
- využiť medzipredmetové vzťahy.

Cieľová skupina: OPS je určená predovšetkým pre učiteľov stredných škôl, avšak s malými obmenami je možné niektoré aktivity využiť aj v rámci základných škôl pre vzdelávaciu oblasť Jazyk a komunikácia vo **vyučovacích predmetoch:** slovenský jazyk a literatúra, tvorivá dramatika, literárna a jazyková výchova s metodikou, výcvik komunikačných zručností.

Opisovaná pedagogická skúsenosť edukačnej praxe ponúka stručný popis jednotlivých aktivít rozvíjajúcich kritické myslenie žiakov. Tieto aktivity možno drobným detailom obmieňať a aplikovať v medzipredmetových súvislostiach. Všetky aktivity boli reálne vyskúšané na vyučovacích hodinách

1 PRINCÍP KRITICKÉHO MYSLENIA, METÓDY A VYUŽITIE

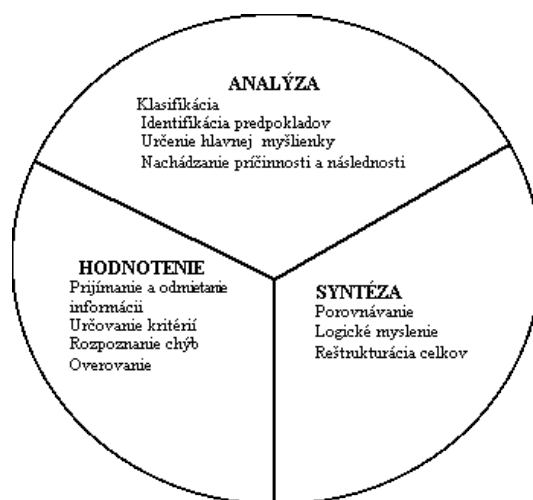
Reforma školstva sa najčastejšie spája s využívaním aktivizujúcich metód s dôrazom na tvorivosť a nové spôsoby hodnotenia, pričom cieľom je rovnomerný rozvoj osobnosti žiaka vo všeobecnej, intelektovej a emocionálnej rovine.

Súčasný moderný výchovno-vzdelávacie trendy sa pri pretlaku informácií logicky musia sústreďovať nie na obsah, ale predovšetkým na spôsob učenia. Z moderných koncepcií učenia spomeňme napr. kooperatívne, problémové, projektové vyučovanie, systém dokonalého osvojenia učiva (mastery learning), ale aj globálnu výchovu, konštruktivizmus, autentické vyučovanie, činnostné vyučovanie, modulárno – kreditový systém výučby, otvorené, dištančné a pružné vzdelávanie, elektronické vzdelávanie (e-learning), mozgovo – kompatibilné učenie (brain – based learning) (Turek, 2014). Ich spoločným cieľom je efektívne učenie, resp. učenie sa tak, aby sa vzdelávaný jedinec čo najlepšie adaptoval na požiadavky všedného dňa. V praxi to znamená, že ak chceme, aby kriticky myslel v bežnom živote žiak, kriticky myslieť musí vo svojich činnostiach predovšetkým učiteľ.

1.1 Kritické myslenie - pojem a metódy

Podľa Kosturkovej (2000) „kritické myslenie znamená schopnosť posúdiť nové informácie, pozorne a kriticky ich skúmať z viacerých hľadísk, tvoriť úsudky, posudzovať význam nových myšlienok a informácií pre svoje vlastné potreby.“ Citované podľa Kosturkovej (2000) v zmysle J. M. Schafritzovej, R.P. Koeppa a E. Soperovej kritické myslenie je „mentálny proces, ktorý slúži na získavanie a hodnotenie informácií a nachádzanie logických a objektívnych záverov“.

Žiak sa teda vie správne spýtať, vie informáciu nájsť a nielen ju získa, ale jej i porozumie, preskúma ju vo vzájomných súvislostiach, zváži jej význam, racionálne si svoj názor obháji vo svojom okolí a využije v bežnom živote.

Obrázok 1: Model kritického myslenia

Prameň: http://www.ddp.fmph.uniba.sk/~koubek/DF_html/11-8.htm

Pri zavádzaní a aplikovaní kritického myslenia do výchovnovzdelávacieho procesu možno využiť napr. metódy E U R, brainstorming, pojmové mapy, cinquain, hľadanie párov (pexeso), učenie formou skladania, učenie sa navzájom, metódu kladenia otázok, inscenačnú metódu, situačnú metódu, sokratovskú metódu a množstvo iných. Niektoré z nich predostrieme v tejto osvedčenej pedagogickej skúsenosti.

1.2 Kritické myslenie vo výchovno-vzdelávacom procese

Nezávisle myslieť a chcieť myslieť. Mať vlastný názor. Nezostať len na povrchu, ale snažiť sa preniknúť do podstaty vecí. Nielen niečo mechanicky prevziať, teda získať informáciu, ale vedieť ju aj použiť. Dokázať prepojiť teóriu a prax. Reálne zhodnotiť, čo treba riešiť a čo riešiť netreba. Posúdiť, čo je dôležité. Selektovať podstatné a nepodstatné. Vedieť zhodnotiť a akceptovať názor iného. Rozvíjať schopnosť nachádzať netypické riešenia a kreatívne myslieť. Správať sa prosociálne. Myslieť na budúcnosť.

To sú v skratke dôvody, prečo má rozvíjanie kritického myslenia vo výchovno-vzdelávacom procese takú nezastupiteľnú funkciu. Pri jeho rozvíjaní a prehĺbovaní sebaspoznávania je neoddeliteľnou súčasťou aplikácia alternatívnych metód do celého výchovno-vzdelávacieho procesu, pričom mimoriadny význam získava práve v medzipredmetovej kontinuite.

2 INOVATÍVNE ROZVÍJANIE KRITICKÉHO MYSLENIA A SEBASPOZNÁVANIA

- Téma opisovanej pedagogickej skúsenosti:

Práca s literárnymi ukážkami s dôrazom na rozvoj kritického myslenia, tvorivosť a kreativita žiakov v rolových úlohách, kooperatívne vyučovanie, metódy vhodné na spontánne a plánované aktivity. Nápady na rozvíjanie prosociálnych hodnôt a sebaspoznávania s možnosťou aplikácie aj do mimoškolských aktivít. Individuálne verbálne a neverbálne prejavenie osobnosti žiaka prostredníctvom interpretácie literárneho diela. Využitie aj iných, ako štandardných textov s prepojením na praktické zručnosti.

- **Tematický celok:** - Veľká epická próza,
 - Krátka epická próza,
 - Lyrická poézia,
 - Dramatická literatúra

☒ **Organizačná forma:**

- 1., 2., 3., 4. ročník – skupinové - kooperatívne, frontálne, individuálne
- 1., 2., 3., 4. ročník – krátkodobé, dlhodobé
- 1., 2., 3., 4. ročník – teoretické, praktické
- 1., 2., 3., 4. ročník – organizované, spontánne
- 1., 2., 3., 4. ročník – aktivizujúce, pasívne

2.1 Literárny webquest Cena života – E. M. Remarque – Na západe nič nové

Ročník:	štvrtý
Predmet:	Slovenský jazyk a literatúra
Zložka:	literárna
Tematický celok:	Veľká epická próza
Téma vyučovacej hodiny:	Erich Maria Remarque – Na západe nič nové

Vyučovacie metódy - spôsoby učenia sa:

diskusia, skupinová práca, samostatná práca, riadený rozhovor, metóda kladenia otázok, webquest

Učebné zdroje:

dataprojektor, notebooky s pripojením na internet, encyklopédie, literárne diela: Na západe nič nové, Malý princ, pracovné listy s textovými ukážkami

Vznik literárneho webquestu nazvaného Cena života na motívy literárneho diela Na západe nič nové od Ericha Maria Remarquu bol iniciovaný mimoriadne pozitívnou odozvou didaktických projektov zrealizovaných v minulosti. Aj pri tomto didaktickom projekte som zvolila medzipredmetové prepojenie a systematický prístup k téme

s aplikáciou informačno-komunikačných technológií do vyučovacieho procesu vo forme literárneho webquestu.

V nadväznosti na študijný odbor jedným z jeho cieľov bolo aj rozvíjanie prosociálnych hodnôt, predovšetkým empatie, konfrontácie, sebazoznania, spolupatričnosti. Žiaci v učiteľských študijných odboroch veľmi oceňujú netradičný prístup k akejkoľvek problematike, vo vyučovaní odborných predmetov často využívajú prípadové štúdie a projektové vyučovanie, v rámci ktorého sa na daný problém dívajú kritickým a predovšetkým konštruktívnym pohľadom. Radi pracujú v skupinách a prezentujú svoje názory, v nadväznosti na odborné predmety (výcvik komunikačných zručností, metodika edukačných činností, tvorivá dramatika a iné) majú skúsenosti s argumentovaním a hľadaním súvislostí. Učiteľ sa sústreďuje skôr na koordinovanie časového plánu, no zväčša nie je potrebné aktívne vstupovať do priebehu činností žiakov.

Tri hlavné fázy projektu:

- **Prípravná fáza** – medzipredmetové súvislosti, informačné portfólio, prečítanie literárneho diela, prepojenie teórie a praxe.
- **Prvá vyučovacia hodina** - textové a filmové ukážky, práca v skupinách, prezentácia výsledkov.
- **Druhá vyučovacie hodina** – prezentácia výsledkov, hodnotenie, zhrnutie.

Prípravná fáza na realizáciu webquestu trvala približne dva týždne. Ešte pred samotnou prípravnou fázou - približne týždeň - bolo potrebné navadiť žiakov, prebudiť v nich zvedavosť a túžbu prečítať si zvolený román. Obdobie samotnej realizácie webquestu bolo naplánované na výročie ukončenia prvej svetovej vojny, teda na november. Motiváciou na prečítanie diela bol sugestívny fotografický materiál s tematikou prvej svetovej vojny a nasledujúci, nahlas prečítaný, úryvok z Remarquovho diela Na západe nič nové (str. 113):

Ležím skrčený vo veľkom kráteri voda mi siaha až po pás. Keď sa začne útok, vleziem hlbšie do vody, tvár zaborím do bahna, ako len môžem, aby som sa nezadusil. Musím predstierať, že som mŕtvy.

Zrazu počujem, že sa streľba presúva. Okamžite sklznem v kráteri do vody, prilbu mám na tyle, ústa len toľko nad vodou, aby som mohol lapať po vzduchu.

Potom znehybniem, lebo niečo rinčí, tápe, a dupe stále bližšie a bližšie, všetky nervy mi trpnu. Prerinčalo to ponad mňa, prvý sled preč. Myslel som rozochvene iba na jedno: Čo urobíš, ak niekto skočí do tvojho kráteri? – Teraz chytro vytrhnem malú dýku, držím ju pevne v ruke a ponorím sa s ňou znova do bahna. V hlave mi hučí: ak sem niekto skočí, okamžite ho bodnem, ihneď mu prebodnem krk, aby nemohol kričať, ináč to nejde, bude vylakaný ako ja a zo strachu sa vzájomne napadneme, musím byť teda prvý....

V priebehu dvoch týždňov prípravnej fázy bolo potrebné komunikovať s vyučujúcimi jednotlivých všeobecno-vzdelávacích a odborných predmetov, naplánovať preberanie tém a skoordinať ich zvládnutie do vopred dohodnutého času.

Počas niekoľkých hodín psychológie a pedagogiky sa žiaci venovali prežívaniu, emóciám, osobnosti z psychologického hľadiska, sociálnym normám a formám prosociálneho správania, ale aj sebazoznaniu, konfrontácii, sociálnej komunikácii, depresii.

Na hodinách dejepisu si žiaci systematicky rozširovali vedomosti o prvej svetovej vojne, jej príčinách a dôsledkoch pre vtedajšiu Európu. Napriek jedn hodinovej dotácii v treťom ročníku sa sústredili na zahraničné vzťahy medzi štátmi pred prvou svetovou vojnou, predovšetkým na Nemecko a Francúzsko, definovali príčiny jej vzniku a zamýšľali sa nad jej dôsledkami pre Európu.

Na hodinách metodiky literárnej a jazykovej výchovy si žiaci pripomenuli hlboké myšlienkové posolstvo Malého princa, ktoré sa usilovali zachytiť v ilustráciách tak, aby vznikol komiks a leporelá, ktoré následne využili počas praxe v školskom klube detí a v materských školách.

Až po týchto prípravných aktivitách sme sa spoločne so žiakmi pustili do samotného webquestu, ktorého aktivity boli naplánované na dve vyučovacie hodiny v jednom bloku.

Z obsahového a výkonového štandardu slovenského jazyka a literatúry sme svoju pozornosť zamerali na nasledovné ciele:

Žiaci mali:

- prehľbovať uvedomelosť zážitku, utvárať postoj k osudom postáv, stotožniť sa, resp. odmietnuť riešenie situácií,
- chápať umelecké dielo ako štylizovanú autorskú výpoveď o svete,
- rozvíjať kritické myslenie, etické a morálne princípy v intenciách literárneho diela,
- hodnotiť dielo v kontexte doby jeho vzniku, ako aj z vlastného stanoviska a súčasného kontextu,
- vedieť zaujať hodnotiaci postoj na základe subjektívneho čitateľského zážitku a v triede obhájiť svoj názor na základe subjektívnych argumentov,
- zmocniť sa literárneho diela na základe všestrannej analýzy a konfrontovať svoj systém hodnôt s hodnotami vyplývajúcimi z diela,
- vedieť identifikovať významovú rovinu diela a vysvetliť profiláciu postáv ako autorského modelu kompatibilného so zameraním diela.

Základné údaje k samotnému webquestu **Cena života**:

- **Kľúčové slová:** prvá svetová vojna, hodnota života, vina, ľudskosť, priateľstvo, obetavosť,
- **Ročník:** tretí
- **Tematické zameranie:** slovenský jazyk a literatúra, medzipredmetové aktivity
- **Cieľ:** rozvíjať kritické myslenie, etické a morálne princípy v intenciách literárneho diela
- **Očakávaný výstup:** vystihnúť zmysel textu, kriticky zhodnotiť a konfrontovať svoj systém hodnôt s hodnotami vyplývajúcimi z diela, vysvetliť dôvody a dôsledky konania postáv, porovnať ich a zhodnotiť, aplikovať odborné a všeobecné vedomosti

Zadanie:

Na základe prečítaného diela žiaci v skupinách postupne charakterizovali stratenú generáciu, základné prosociálne hodnoty, zamýšľali sa nad prežívaním jednotlivých

postáv, ktoré konfrontovali s vlastným prežívaním, aplikovali odborné a faktografické vedomosti v dejinných súvislostiach. Zamýšľali sa nad hrôzami vojny a jej deštruktívnym pôsobením na svet. Protipólom bolo pripomenutie si Malého princa a jeho detský svet očami dospelých, ako aj sila priateľstva a všetkého, čo je pre svet skutočne dôležité.

Výsledným produktom aktivít zo slovenského jazyka a literatúry bolo vytvorenie spoločnej obrázkovej koláže, do ktorej boli zakomponované citáty z obidvoch literárnych diel. Koláž bola vyvesená na nástenke triedy a žiaci do nej dopĺňali nielen obrázky, ale aj citáty - a neskôr aj vlastné postrehy - ešte niekoľko týždňov po skončení aktivity. V rámci aplikácie praktických vedomostí z odborných predmetov žiaci vypracovali leporelá a komiks.

Postup:

- prečítanie diela, zhliadnutie filmových ukážok,
- rozdelenie do 4 skupín a pridelenie úloh,
- práca s informáciami, ich analýza,
- aktivity v skupinách,
- prezentácia výsledkov aktivít jednotlivých skupín,
- hodnotenie prezentácií skupín,
- zhrnutie poznatkov,
- vytvorenie spoločnej obrázkovej koláže.

Aby bola zabezpečená požadovaná kontinuita jednotlivých aktivít, webquest sa realizoval v dvojhodinovom bloku s prestávkou po 40 minútach, teda pred prezentáciou výsledkov skupinovej práce. Po úvodných 10 minútach nasledovali filmové ukážky v trvaní 10 minút, ďalších 10 minút bolo určených na organizačné záležitosti, zadelenie do skupín a zadanie úloh pre jednotlivé skupiny. 10 minút pred prestávkou žiaci využili na prácu v skupinách. Po prestávke nasledovala v štyroch desaťminútových blokoch prezentácia výsledkov skupinovej práce, po ktorých posledných 10 minút slúžilo na zhrnutie a hodnotenie činností.

V úvode dvojhodinovky žiaci stručne prezentovali svoje dojmy z prečítaného diela. Spoločne sa zhodli na tom, že jednou z najsilnejších scén diela je situácia v kráteri, kedy sa hlavný hrdina ocitne smrti zoči-voči a kedy sám pudom sebazáchovy siahne nepriateľovi na život (Pripomenutie momentu siahnuť niekomu na život a dívať sa, resp. nedívať sa pritom umierajúcemu do očí ponúka zaujímavú paralelu do vyššieho ročníka - k analýze literárneho diela Fiodora Michailoviča Dostojevského Zločin a trest - opätovne v medzipredmetových súvislostiach.).

Po tomto motivačnom rozhovore sme si prehrali tri ukážky z filmu zaznamenaného na DVD, od januára 2015 však priamo dostupného na internetovej adrese <https://www.youtube.com/watch?v=-mXamZkg0zY>. Ukážky z tejto dvojhodinovej sfilmovanej čiernobielej verzie diela z roku 1930 uvádzanej bez titulkov v anglickej mutácii som zvolila nielen kvôli umocneniu dojmu diela, ale aj kvôli spôsobu sfilmovania, dielo svoju presvedčivosť nezískava množstvom dialógov, ale predovšetkým sugestívnymi obrazmi. Žiaci tak boli schopní krátkym dialógom v niekoľkominútových ukážkach porozumieť, pri slabšom porozumení si na základe obrazov aj prípadne domyslieť.

Prvá vybraná ukážka v trvaní od 1:09 hod. do 1:14 hod. je scéna v kráteri, prostredníctvom ktorej mali žiaci možnosť porovnať si jej pôsobenie v knihe a vo filmovom spracovaní.

Druhá ukážka približne od 1:20 hod. do 1:23 hod. poukazuje na bežný deň, priateľstvo, zábavu a smiech, bez ohľadu na granáty a smrť vôkol nich, ale aj na tenkú hranicu medzi nepriateľskými územiami.

Na pochopenie anglického textu je najnáročnejšia tretia ukážka od 1:41 hod. do 1:43 hod., ktorá zachytáva doslova „timravovských hrdinov“, keď najlepšie sa volí vojenská taktika boja v zázemí, v bezpečí krčmy.

Po zhladnutí filmových ukážok v celkovom trvaní 10 minút sa žiaci rozdelili do štyroch skupín a v priebehu ďalších 10 minút plnili nasledovné úlohy:

Úlohy pre jednotlivé skupiny:

Úlohy

Úloha k dielu pre prvú skupinu:

„Táto kniha nechce byť ani obžalobou, ani vyznaním. Chce sa iba pokúsiť vydať svedectvo o generácii, ktorú zničila vojna – i keď unikla jej granátom“..... „Mládež! Ani jeden z nás nemá viac ako dvadsať. Sme vlastne mladí? Mladosť? Tá už dávno pominula. Sme starci.“

- Súhlasíte/nesúhlasíte s týmito tvrdeniami? Svoje rozhodnutie zdôvodnite!
- Analyzujte východiská! Prečo je táto generácia stratená? Svoje tvrdenie podložte textom z knihy!
- Vysvetlite, kedy ste sa vy cítili stratení!

Obrázok 2: Úlohy pre 1. skupinu
Prameň: vlastný návrh

Úloha k dielu pre druhú skupinu:

- Je svet spravodlivý, ak dopustí, že takíto mladí ľudia umierajú? V mene čoho umierajú?
- Máme právo siahnuť niekomu na život? Ktorú scénu z knihy pokladáte za najsilnejšiu?
- Čo im pomáha prežiť? - *Je to empatia, pudovosť, avšak jedinou skutočnou hodnotou sa vo vojne ukazuje priateľstvo.* Súhlasíte s týmto tvrdením?
- V čom spočíva ozajstná **hodnota človeka**?" Podľa čoho ju neraz určujeme?
- Má človek právo žiť dôstojne ako plnohodnotná ľudská osobnosť?

Obrázok 3: Úlohy pre 2. skupinu
Prameň: vlastný návrh

Úloha k dielu pre tretiu skupinu:

- Vyhľadajte základné faktografické údaje o prvej svetovej vojne (západný a východný front, zákopová vojna, použitie chemických zbraní a tankov) a oboznámte s nimi spolužiakov.
- Vysvetlite: *„Poviem vám, najväčšie zvinstvo je, že vo vojne sú zvieratá!“*
- Nájdite paralely resp. rozdiely v myslení mladých vo vtedajšej dobe a dnes!

Obrázok 4: Úlohy pre 3. skupinu
Prameň: vlastný návrh

Úloha k dielu pre štvrtú skupinu:

Vcítte sa do vnútra Malého princa a zamyslite sa nad nasledovnými myšlienkami:

- *Človek je osamelý aj medzi ľuďmi...*
- *„Ľudia u vás pestujú päťtisíc ruží v jedinej záhrade ... a nenachádzajú v nej to, čo hľadajú.“*
- *„Púšť robí krásnou to, že niekde skrýva studňu.“*
- *„Len deti vedia, čo hľadajú.“*
- *„Je dobré, že sme mali priateľa, aj keď máme zomrieť.“*

Porovnajete vnímanie pocitov osamelosti a zodpovednosti, dôležitosť priateľstva, ako aj hľadanie odpovedí na otázky medzi detským hrdinom Malým princom a predčasne dospelými vojakmi na západnom fronte!

Obrázok 5: Úlohy pre 4. skupinu
Prameň: vlastný návrh

Prezentovanie splnených úloh:

Po uplynutí stanoveného času dostala každá zo štyroch skupín opätovne po 10 minút na to, aby so svojím výsledkom práce oboznámila ostatné skupiny. Dodržiavanie času si žiaci sledovali na veľkých presýpacích hodinách, ktoré zabezpečili samotní žiaci ako vizuálnu pomôcku na lepšie časové rozvrhnutie svojich prezentácií.

Prvá skupina sa zamýšľala nad mladosťou, jej relatívnosťou, čo znamená byť mladý/starý duchom, prípadne mladý/starý zmýšľaním a vyvodila definíciu stratenej generácie. Členovia skupiny preukázali, že literárne dielo čítali pozorne a tvrdenia dôsledne podložili argumentmi z knihy. Zamýšľali sa nad vlastnými koreňmi a uvádzali analógie, kedy sa oni cítili stratení a čo im pomohlo znova sa nájsť.

Druhá skupina hľadala príčiny, prečo takíto mladí ľudia umierajú a dôvody, prečo by to tak nemalo byť. Aj táto skupina sa zhodla na tom, že najsilnejšie na nich pôsobila stať v kráteri. Spoločne formulovali ozajstné hodnoty v živote a aplikovali ich na súčasnosť. Posudzovali dôležitosť priateľstva a právo na dôstojný život v kontexte k sebe samému.

Tretia skupina mala k dispozícii notebooky s pripojením na internet a encyklopédie. Žiaci sústredili svoju pozornosť na zosumarizovanie základných faktografických vedomostí o prvej svetovej vojne, s ktorými boli oboznámení počas hodín dejepisu. Na základe odporúčaných zdrojov vyhľadali ďalšie podrobnejšie informácie o zákopovej vojne, západnom a východnom fronte a obrázkový materiál k prvému použitiu chemických zbraní a tankov. Veľmi správne vyvodili, o aké zvieratá vo vojne ide a kto je zvieratom (scéna s ranenými koňmi v paralele s ľudskými zverstvami). Súčasne poukázali na to, že zviera nasleduje svoje pudy a na rozdiel od človeka nezabíja pre nič za nič, tobôž nie pre moc. Ide mu výlučne o jeho vlastné prežitie, čo však ponúka ďalšiu paralelu so situáciou v kráteri, t. j. šancu prežiť má ten, kto zabije prvý. Nezhodli sa však na tom, či medzi vtedajšou a súdobou generáciou prevláda viac zhôd alebo rozdielov.

Štvrtá skupina sa venovala myšlienkam z Malého princa. Ich prekvapenie z prvého momentu zadania vystriedalo zaujatie jednotlivými citátmi, pričom zaujímavým spôsobom prepájali vzájomné súvislosti s Remarquovým dielom s dôrazom na zachovanie ľudskosti, resp. „človečenstva“. Porovnali úvodné motto z literárneho diela Na západe nič nové s mottom predslvu Malého princa: „*Všetci dospělí boli najprv detmi. Ale málokterý z nich sa na to pamätá.*“

Vyhodnotenie aktivít žiakov:

Prezentácie jednotlivých skupín boli hodnotené na základe vopred stanovených kritérií podľa Obrázka 6. Už v minulosti sa osvedčilo, že každá skupina realizovala najprv sebahodnotenie, až následne boli posudzované jednotlivé výkony ostatnými skupinami. Ako posledný hodnotil výkony jednotlivých skupín učiteľ.

Všetky skupiny dodržali - aj vďaka presýpacím hodinám - čas určený na prezentácie výsledkov svojej práce. Vzájomné hodnotenie prebehlo korektne, žiaci sa hodnotili s primeranou sebareflexiou. Pozitívne prijímali voľnosť, ktorá bola poskytnutá učiteľom pri ich zadelení do skupín. Zároveň sa tento fakt ukázal aj ako slabé miesto, pretože priateľské väzby v skupine ich popri práci zvädzali k menšej efektívite. Pri hodnotení si

to aj sebakriticky uvedomovali a svoj výkon hodnotili v rozmedzí „minimálne nedostatky – vynikajúci“. Priateľské väzby v skupine mali za následok aj menej kritické hodnotenie obsahovej stránky prezentácií a štylistických nedostatkov. Sebahodnotenia žiakov a skupinovej práce boli na záver korigované učiteľom pri záverečnom hodnotení.

HODNOTENIE					
Úroveň riešenia	Nesplnené	Nízka úroveň	Možnosti zlepšenia	Splnené bez chýb	Vzorové riešenie
Bodovanie	0	1-3	4-6	7-9	10
Úvodná fáza, rozdelenie do skupín	Práca nezačala	Závažné nedostatky	Určité problémy	Minimálne nedostatky	Vynikajúco
Individuálna práca na úlohe	Nepracovala	Nedokáže samostatne pracovať iba s pomocou	Dost' veľké problémy	Minimálne nedostatky	Vynikajúco
Kvalita spracovania dôležitých údajov	Žiadne výsledky	Chybné nepoužiteľné výsledky	Nepresné informácie, výsledky nie sú veľmi vhodné	Minimálne nedostatky	Vynikajúco
Spolupráca v skupine	Bez spolupráce	Závažné problémy v komunikácii	Nízka, priemerná úroveň komunikácie	Minimálne nedostatky	Vynikajúco
Obsahová stránka prezentácií	Nepracovala	Nedokáže samostatne prezentovať	Priemerná úroveň prezentácie - štylistické nedostatky	Minimálne nedostatky	Vynikajúco

Obrázok 6: Hodnotenie aktivít žiakov
Prameň: vlastný návrh

Zhrnutie poznatkov a výsledky aktivít jednotlivých skupín v kocke:

- **1. skupina** – medzipredmetové súvislosti, definovanie stratenej generácie, analýza konania postáv, analógie k vlastným životným skúsenostiam,
- **2. skupina** - medzipredmetové súvislosti, zamyslenie nad ozajstnými hodnotami života, aplikovanie na súčasnosť,
- **3. skupina** – interpretácia faktografických poznatkov, hľadanie paralel alebo rozdielov medzi vtedajšou a súdobou generáciou,
- **4. skupina** – interpretácia myšlienok z Malého princa, prepájanie vzájomných súvislostí s Remarquovým dielom,
- **Spoločný výstup** – obrázková koláž z vybraných obrázkov s tematikou prvej svetovej vojny doplnená citátmi z diel Malý princ a Na západe nič nové.

Zhrnutie webquestu:

Inovatívna forma vyučovania, t. j. webquest, je vynikajúcou príležitosťou na zdokonalenie sa v práci s informáciami, podnetnú syntézu poznatkov, rozvíjanie kritického myslenia, morálnych a etických postojov. Rozvíjaním prosociálnych hodnôt žiaci lepšie spoznali sami seba. Prostredníctvom jednotlivých aktivít sa žiaci zdokonalili v samostatnej a skupinovej práci. Pridanou hodnotou je rozvíjanie komunikačných zručností, príležitosť sformulovať a vyjadriť vlastný názor, ako aj schopnosť argumentovať.

Mnohé postrehy žiakov boli motiváciou aj na iné príležitosti. Ako príklad môže poslúžiť interpretácia nemeckej propagandy v školách, ktorá mala za následok narukovanie

mladých ľudí do vojny. Tieto diskusné námety možno taktiež využiť medzipredmetovo - na hodinách dejepisu, občianskej náuky, ale aj na pedagogike.

Veľmi podnetnou diskusiou s potenciálne rovnakým využitím sa javila aj otázka siahnutia na život inému človeku a zodpovednosti za svoje činy.

Žiaci venovali svoju pozornosť aj materinskému citu a vzťahu medzi matkou a synom - bojujúcim na fronte, pričom veľmi pekne sformulovali svoje stanovisko k matke, ktorá miluje svojho syna nerozlišujúc, na ktorej strane barikád jej syn stojí, pretože materinská láska je všade rovnaká, veľká, nezištná, všetko odpúšťajúca, modliaca sa za to, aby syn ostal nažive. Bolo úplne evidentné, že dôležitú rolu v ich vnímaní zohrala vzájomná veková blízkosť s hlavným hrdinom.

V priebehu niekoľkých dní si viacerí žiaci pozreli celý film a odporúčali na diskusiu ešte trojminútovú filmovú ukážku v trvaní od 1:43 hod. do 1:47 hod., situovanú taktiež do školského prostredia. Táto ukážka však nie je celkom kompatibilná s literárnou predlohou a dominantný je v nej dialóg medzi učiteľom a bývalým žiakom Paulom Bäumerom, takže si zväčša vyžaduje predprípravu slovej zásoby v anglickom jazyku. Paul Bäumer sa ocitá na návšteve svojej starej školy, v triede medzi mladšími žiakmi a učiteľ ho vyzval porozprávať im o svojom hrdinskom odhodlaní položiť svoj život v mene vlasti. Bäumerov pohľad na vojnu a svoje miesto v nej je však už úplne odlišný. Táto ukážka však môže byť veľmi názornou ilustráciou vytriezvenia mladých ľudí z ideálov a vnútorného dozretia hlavného hrdinu a mimoriadne vhodným spôsobom dokresľuje charakteristiku stratenej generácie. Jej využitie je na zvážení učiteľa a na posúdení jazykových zručností žiakov.

2.2 Stratégia učenia EUR – *D. Hevier – Jeden kabát, jedna koža, jedna tvár*

Ročník:	štvrtý
Predmet:	Slovenský jazyk a literatúra
Zložka:	literárna
Tematický celok:	Súčasná lyrická poézia
Téma vyučovacej hodiny:	Pop poézia
Cieľ vyučujúcej hodiny z obsahového a výkonového štandardu:	<ul style="list-style-type: none">- kognitívny: žiak analyzuje a hodnotí text piesne, vyvodzuje lyrické posolstvo diela a pojem <i>populárna pieseň</i>- psychomotorický: žiak výrazne a jazykovo správne prečíta text a uplatňuje vlastné frázovanie-afektívny: žiak identifikuje základné hodnoty a integruje ich do vlastného hodnotového systému

Vyučovacie metódy - spôsoby učenia sa:

diskusia, výklad, riadený rozhovor, metóda EUR – V–Chv–D, metóda EUR – 3 – 2 – 1, riadené čítanie, metóda kladenia otázok a odpovedí

Učebné zdroje:

dataproyektor, pracovné listy, nosič CD s nahrávkou piesne Jeden kabát, jedna koža, jedna tvár, notebook, kniha D. Heviera - Hrdzovlasá

Časový plán hlavnej časti tejto zrealizovanej vyučovacej hodiny možno rozdeliť do troch podčastí – činnosti pred, počas a po čítaní textu. Na činnosti pred čítaním som vyčlenila približne 7 minút, počas ktorých som sa sústredila na aktivizovanie predchádzajúcich vedomostí a znalostí. Činnosti v priebehu čítania boli zamerané na vzbudenie záujmu riešením problémov, reflexiu žiakov, teda zadanie skupinovej práce a jej vyhodnotenie v trvaní 25 minút. Záverečné získanie spätnej väzby trvalo 5 minút.

Na aktivizovanie predchádzajúcich vedomostí a znalostí som zvolila diskusia na tému Poézia v každodennom živote. V úvode sme postupovali podľa **stratégie EUR – V – CHv – D**. V riadenom rozhovore žiaci odpovedali na otázky zoradené od **Čo vieš o téme?** k **Čo by si sa chcel dozvedieť?**

Otázky boli zoradené nasledovne:

- *Kde sa môžeme stretnúť s poéziou?*
- *Čo je dôvodom, že poézia má stále svoje miesto v živote človeka?*
- *Prečo niektorí z nás siahajú po poézii?*
- *Čo všetko sa dá básňou vyjadriť?*
- *Vnímate poéziu v hudbe?*
- *Napísali ste báseň, ktorú ste niekomu venovali?*
- *Venovali ste niekomu pieseň?*
- *Dali ste ju niekomu zahrat'?*
- *Akú pieseň by ste dali zahrat' svojmu priateľovi?*
- *Ktorú pieseň by ste vybrali svojej mame?*
- *Čo myslíte, ktorú pieseň som vybrala ja vám?*

Po úvodných otázkach som žiakom pustila nahrávku piesne **Jeden kabát, jedna koža, jedna tvár**, ktorej autor textu je Daniel Hevier. Na otázku, či spoznali túto pieseň, som dostala kladnú odpoveď a taktiež mi žiaci vedeli povedať meno interpreta – Pavla Haberu. Neboli si však istí, či je spomínaný spevák aj autorom textu piesne, napokon však tipovali správne. Samotný text tejto sotva dvojminútovej piesne žiakov zaujal, obzvlášť pri pripomenutí roka jej vzniku(1989) a udalostí, ktoré sa k tomuto roku viazali, pričom ich prekvapila viac ako dvadsaťročná aktuálnosť textu. Vyzvala som ich, aby sa zamysleli, či text tejto, resp. inej piesne možno pokladať za poéziu. Ak si myslia, že áno, nech svoje tvrdenie zdôvodnia. Taktiež museli odôvodniť prípadnú negatívnu odpoveď.

Vo fáze vzbudenia záujmu riešením problémov sme si spoločne so žiakmi vyvodili základné znaky pop poézie. Sústredili sme sa výlučne na spoločnú prácu a riadenú diskusiu, žiaci sa nerozptyľovali písaním poznámok, ktoré im boli zaslané emailom. Následne dostali pracovný list s textom piesne. Už pri prvom pohľade na pracovný list si žiaci ihneď uvedomili, ako málo slov stačilo autorovi na jeho myšlienkové posolstvo a že hĺbka textu nezávisí od jeho dĺžky.

Žiaci mali text nahlas prečítať po jednotlivých strofách a klásť pritom dôraz na výrazné a správne čítanie.

Jeden kabát, jedna koža, jedna tvár

*Jeden kabát mám už niekoľko zím
Proti vetru stále chodievam s ním
Má pár dier, mám ho však rád
Nemusel som ho prevracať
Má pár dier, mám ho však rád
Nemusel som ho prevracať
Jednu kožu nosím už stovky dní
Možno že som trochu viac zjazvený
Vpísané to nožom mám
Že s kožou na trh chodievam
Vpísané to nožom mám
Že s kožou na trh chodievam*

*Snád' to stačí, že už mám dost' síl
Sám si poviem raz že som tu žil*

*Jednu tvár som získal po rodičoch
Je v nej radosť, smútok, hnev, všeličo
Na čele pár ostrých čiar
Nestratím dúfam svoju tvár
Na čele pár ostrých čiar
Nestratím dúfam svoju tvár.*

Prameň: Hevier, 1997, s. 94

Po prečítaní textu a predošlom vypočutí piesne sme pokračovali v práci s využitím metódy **EUR 3 – 2 - 1** kombinovanej s riadeným čítaním. Viedla som so žiakmi diskusiu, východiskom ktorej boli úlohy pripravené k textu. Následne žiaci jednotlivo - a veľmi rôznorodo - identifikovali **tri** pre nich dôležité veci, ktoré našli v texte piesne, **dve** myšlienky, ktoré ich zaujali a **jednu** otázku, ktorá im pri čítaní textu napadla, ale chýbala im odpoveď. V nadväznosti na riadené čítanie žiaci v dvojiciach čítali text ešte raz – tentokrát potichu – a riešili ďalšie úlohy z pracovného listu, svoje zistenia vo forme stručných odpovedí na otázky nahlas prezentovali a obhajovali pred ostatnými.

Úlohy k textu:

- *Hovorí autor len o svojej životnej skúsenosti?*
- *Čo znamená byť sám sebou?*
- *Vysvetlite, čo znamená prezliekanie kabátov.*
- *Je jednoduché žiť tak, že netreba prezliekať kabát?*
- *Sú veci vždy také jednoduché, ako sa javia?*
- *O koho sa môžeme v živote oprieť?*

V ďalšej etape boli žiaci rozdelení do štvorčlenných skupín a vytvárali krátke úvahy na niektoré zo životných kréd. Členovia skupiny sa museli zhodnúť na niektorom z nasledujúcich kréd a spoločne sa nad ním zamyslieť:

Aké je vaše životné krédo?

- *Ži a nechaj žiť!*
- *S humorom to ide lepšie.*
- *Nikdy nie je tak zle, aby nemohlo byť horšie.*
- *Kto do teba kameňom, ty do neho chleбом.*
- *Oko za oko, zub za zub.*

Skupinová práca bola súčasne reflexiou žiakov k novozískaným vedomostiam, analýzou vlastných hodnotových rebríčkov a vyzdvihnutím prosociálnych hodnôt. Žiaci mali päť minút na prácu a jednu minútu na prezentovanie krátkej úvahy, čo bolo súčasne realizáciou poslednej etapy metódy EUR V-CHv-D z úvodnej časti hodiny. Potom spoločne vyhodnotili najpresvedčivejšiu úvahu, ktorej autori boli ocenení aj známku.

Záverečnú spätnú väzbu v poslednej fáze vyučovacej hodiny som si overovala pomocou otázok týkajúcich sa naplnenosti cieľa. Žiaci si navzájom slovné zhodnotili výkon skupín, ale aj jednotlivých spolužiakov. V celkovom hodnotení učiteľom som kládla dôraz na vyzdvihnutie úspešných prezentácií a pozitívne postrehy z priebehu hodiny týkajúce sa vzájomnej spolupráce v skupinách.

Svoje otázky som zameriavala aj na význam textov piesní, ktoré počúvajú žiaci. V kontexte uvedeného som zadala domácu úlohu: Žiaci si mali na nasledujúcu hodinu pripraviť prezentáciu textu svojej obľúbenej piesne, zdôvodniť svoj výber a oboznámiť nás s jej myšlienkovým posolstvom.

Túto osvedčenú pedagogickú skúsenosť som vyskúšala aj vo forme dvojhodinového bloku, ktorá bola zrealizovaná v učebni s internetovým pripojením. Ťažiskom práce na druhej vyučovacej hodine bola pôvodne zadaná domáca úloha. Opätovne som zvolila skupinovú prácu. Vzhľadom na rôzny hudobný vkus sa žiaci sami zadelili do dvoj-, troj- a štvorčlenných skupín a v intervale desiatich minút hľadali slovenské piesne, ktoré charakterizovali ich názory a postoje a formulovali dôvody svojej voľby. Bolo dôležité ustriehnúť, aby z časových dôvodov nebolo viac ako osem skupín. Jednotlivé skupiny pri svojom zvažovaní pre lepšiu názornosť dbali na to, aby našli také verzie piesne, ktoré mali vo videu zobrazený text. Po skončení určeného času postupne prehrávali videá s textom a zdôvodňovali svoju voľbu. Pri jednotlivých prezentáciách som cielene kládla dôraz na presvedčivosť ich prezentovania a samotné hodnoty, pre ktoré si ich žiaci vybrali. Ostatní žiaci reagovali takmer na každú pieseň pozitívne a súhlasne podporovali vyzdvihnuté hodnoty textu. Po skončení jednotlivých prezentácií žiaci hlasovali, ktorý text najviac zaujal ich pozornosť a s ktorým sa najviac stotožnili. Ich výber obsahoval tvorbu J. Urbana, B. Filana, D. Heviera, ale ocenili aj obraznosť a špecifickú poetiku P. Nagya.

K danej téme, resp. v prípade časovej rezervy som v priebehu posledných rokov realizovala so žiakmi aj nasledovné aktivity:

- Text piesne Stučková od skupiny Elán, ktorej autorom je Boris Filan, som rozstrihala na jednotlivé slovká, pomiešala a vložila do obálky. Zadelila som žiakov do štvorčlenných skupín. Každá skupina dostala jednu obálku, ich úlohou bolo v čo najkratšom čase zložiť text v správnom znení.
- Viacero textov známych piesní (napr. Stučková, Nie sme zlí, Voda, čo ma drží nad vodou a Držím ti miesto) som rozstrihala po jednotlivých veršoch a zmiešala spolu do obálky. Počet obálok som prispôsobila počtu plánovaných skupín. V určenom časovom limite museli skupiny poskladať správne znenia všetkých hudobných textov.
- Nachystala som dve kôpky papierikov. Na jednej kôpke boli názvy vydaných zbierok autorov hudobných textov, na druhej kôpke ich mená. Úlohou žiakov bolo čo najrýchlejšie priradenie správnych dvojíc. Žiaci pracovali buď individuálne, alebo v skupinách. Úloha je variabilná, ocenenie získal ten, kto najrýchlejšie zoradil správne všetky dvojice, alebo ten, kto mal za určený čas najvyšší počet správnych odpovedí. Túto aktivitu možno realizovať aj prostredníctvom interaktívnej tabule. Kľúč správne priradených dvojíc je v Prílohe 1.

Príklad poprehadzovaných dvojíc - zbierka - autor

<i>Túlavý psík</i>	<i>Peter Nagy</i>
<i>Hrdzovlasá</i>	<i>Kamil Peteraj</i>
<i>Bosá láska</i>	<i>Boris Filan</i>
<i>Kamalásky</i>	<i>Kamil Peteraj</i>
<i>V slepých uličkách</i>	<i>Jožo Urban</i>
<i>Milenci na snehu</i>	<i>Daniel Hevier</i>
<i>Voda, čo ma drží nad vodou</i>	<i>Peter Nagy</i>
<i>Čo bolí, to prebolí</i>	<i>Boris Filan</i>
<i>Musicros</i>	<i>Ľuboš Zeman</i>
<i>Je trištvrte na jeseň</i>	<i>Kamil Peteraj</i>

- Do jedného stĺpca som napísala názvy známych piesní a do druhého stĺpca v poprehadzovanom poradí autorov ich textov. Úlohou žiakov bolo šípkami pospájať správne dvojice v určenom časovom intervale. Žiaci mohli pracovať individuálne, ale aj v skupinách. Túto úlohu taktiež možno zrealizovať s využitím interaktívnej tabule. Je dobré vyberať piesne v nadväznosti na študijný odbor. Kľúč správne priradených dvojíc je v Prílohe 2.

Príklad poprehadzovaných dvojíc - pieseň - autor textu:

<i>V období dažďa</i>	<i>Daniel Hevier</i>
<i>Ateliér duše</i>	<i>Jožo Urban</i>
<i>Čo bolí, to prebolí</i>	<i>Boris Filan</i>
<i>Držím ti miesto</i>	<i>Kamil Peteraj</i>
<i>Severanka</i>	<i>Peter Nagy</i>

<i>Kým ťa mám</i>	<i>Boris Filan</i>
<i>Hrdzovlasá</i>	<i>Jožo Urban</i>
<i>Kamalásky</i>	<i>Boris Filan</i>
<i>Hodina slovenčiny</i>	<i>Ľuboš Zeman</i>
<i>Človečina</i>	<i>Boris Filan</i>
<i>Nie sme zlí</i>	<i>Peter Nagy</i>
<i>Klasika</i>	<i>Peter Nagy</i>
<i>Zvonky, zvoňte</i>	<i>Boris Filan</i>
<i>Dve malé blchy</i>	<i>Daniel Hevier</i>
<i>Mandarínka Darinka</i>	<i>Boris Filan</i>
<i>Psi sa bránia útokom</i>	<i>Jožo Urban</i>
<i>Voda, čo ma drží nad vodou</i>	<i>Kamil Peteraj</i>
<i>Som stále rovnaký</i>	<i>Ján Štrasser</i>
<i>Možno sa ti zdá</i>	<i>Daniel Hevier</i>
<i>Len s ňou</i>	<i>Daniel Hevier</i>
<i>Prvá</i>	<i>Ľuboš Zeman</i>
<i>Ulica</i>	<i>Kamil Peteraj</i>

Vyhodnotenie aktivít žiakov:

Jednotlivé ciele boli splnené. Žiaci preukázali vyspelú analýzu a hodnotenie textov, vyvodili lyrické posolstvo diela a pojem *populárna pieseň*. Neustále sa však prejavuje bariéra pri hlasnom čítaní a frázovaní. Veľmi pozitívne boli prijímané úlohy na vyjadrenie vlastných postojov a názorov, možnosť na identifikovanie základných hodnôt, ich integrovanie do vlastných hodnotových systémov a na ich prezentáciu.

Pop poézia je témou, ktorá vytvára priestor na sebarealizáciu a diskusiu študentov. Hoci neradi čítajú nahlas, témy na diskusiu ich vyburcovali nielen k pozornému čítaniu, ale aj k podrobnej analýze a následnej zaujímavej a pestrej diskusii. Potešili sa zadanej úlohe, či už vo forme domácej úlohy, alebo skupinovej práce počas druhej hodiny. Pokladali to za zaujímavú výzvu na prezentáciu vlastných názorov. Vo svojich výstupoch preukázali mimoriadne dobré pochopenie textu a zhodnotili, že dnešná mládež sa zamýšľa nad textom čoraz menej, pokladajú to za prirodzené a prezentujú sa názorom, že dnešné texty im veľa nehovoria. Citujúc jedného z maturantov „neraz sa brodíme bahnom ohyzdných metafor a nevieme vypichnúť myšlienku, až je to skrátka zlátanina..... dnes treba dobré texty hľadať a je to čoraz ťažšie.“

Treba rátať s tým, že vzbudenie záujmu riešením problémov a reflexia žiakov so zadaním skupinovej práce a vyhodnotením úvah za cca 25 minút je mimoriadne náročné na ustríehnutie času. Realizácia tejto osvedčenej pedagogickej skúsenosti v dvojhodinovom vyučovanom bloku bola komfortnejšia nielen pre žiakov, ale aj pre učiteľa. Vyučovacie hodiny plynuli pokojnejšie a uvoľnenejšie.

2.3 Kritické myslenie v projektovom vyučovaní – A. Miller – Po páde

S návrhom tohto projektu prišli úplne spontánne samotní študenti. Keďže na škole funguje už niekoľko rokov divadelný krúžok, rozhodli sa, že pripravia divadelné predstavenie so všetkým, čo k tomu patrí, teda od A do Z. Tento projekt vnímali ako výzvu, komplexný problém, s jasne stanoveným začiatkom a koncom, zrejším cieľom a premysleným spektrom činností, ktoré s ním priamo súviseli. Obrovským prínosom pre žiakov okrem samotného výsledku bola aj skupinová práca, učenie sa konštruktívnemu rozhodovaniu a spoluzodpovednosti, zážitkové učenie a neformálna komunikácia s učiteľmi, s ktorými na danom projekte spolupracovali. Žiaci si dokázali naplánovať jednotlivé etapy práce, prekonať prekážky a dokončiť prácu v stanovenom termíne.

Viacerí žiaci sa v rámci voľnočasových aktivít zapojili do činnosti v divadelnom krúžku. Toto združenie mladých nadšencov nacvičilo pod odborným a tvorivým vedením pedagóga divadelné predstavenie, na ktoré si vybrali autobiografickú divadelnú hru A. Millera *Po páde*. Následne si zabezpečili divadelnú sálu, osvetlenie, ozvučenie, premietanie na plátne a ostatné potrebné rekvizity. Medzitým spropagovali predstavenie medzi žiakmi, rodičmi a učiteľmi. Na slávnostnú premiéru pozvali aj vedenie školy. Z celého predstavenia vyhotovili fotodokumentáciu a digitálny záznam.

Toto divadelné predstavenie nám ponúklo zaujímavé medzipredmetové prepojenie nielen smerom k tvorivej dramatiky a literárnej a jazykovej výchove, ale aj s aplikovanou informatikou a predovšetkým so slovenským jazykom a literatúrou.

V nadväznosti na literárne učivo z tematického celku *Dramatická literatúra* žiaci hodnotili vlastný divácky zážitok, analyzovali režijnú koncepciu inscenovania hry a interpretovali vybrané výstupy.

Nesmiernou výhodou pri práci na vyučovacej hodine bolo priame zainteresovanie žiakov na príprave divadelného predstavenia, v každej činnosti bolo vidieť nadšenie, nebolo potrebné ďalšej motivácie a výkon žiakov bol nadmieru oduševnený, dokonca nad rámec požadovaného zadania.

Vyučovacia hodina sa realizovala v klasickej triede, s využitím notebookov s pripojením na internet a s dataprojektorom. Žiaci pracovali v piatich skupinách, zadania však dostali v čase, keď chystali divadelné predstavenie.

Motivačnú časť vyučovacej hodiny tvoril výsledok práce prvej skupiny, ktorá zdokumentovala priebeh premiéry divadelného predstavenia, urobila fotodokumentáciu a digitálny záznam. Na hodinách aplikovanej informatiky záznam spracovali – urobili prierez hrou, ozvučili, doplnili úvodné a záverečné titulky a spojili s obrazovým fotomateriálom. Celý film trval cca 12 minút. Po zhliadnutí filmu žiaci analyzovali prípravu projektu, hodnotili výsledok, vzájomnú spoluprácu a intenzitu zážitku. Priznali, že takéto sprostredkovanie vnímania literárneho diela je nielen silným emocionálnym zážitkom, ale aj zdrojom neopakovateľných praktických skúseností.

Nasledujúcich desať minút venovali žiaci faktografickým údajom o živote a diele Arthura Millera (druhá skupina) a jeho súžitíu s Marilyn Monroe (tretia skupina).

Potom sa dostala k slovu štvrtá skupina, ktorá prostredníctvom powerpointovej prezentácie v priebehu ďalších desiatich minút zhrnula hlavnú myšlienku diela, vyvodila

ideu, diskutovala o charakteroch postáv, sformulovala špecifiká ich konania a dôvody, prečo sa postavy cítili nešťastné. Dôvody ich nešťastia aplikovala na dnešnú dobu. Piata skupina si nachystala súborný študijný materiál k dráme, ktorý slúžil na predmaturitné opakovanie. Na záver vyučovacej hodiny členovia piatej skupiny zhrnuli základné znaky drámy, vnútornú a vonkajšiu kompozíciu, typy drámy, jej predstaviteľov. Študijný materiál zaslali spolužiakom emailom.

Obrázok 7: Divadelné predstavenie
Prameň: vlastný archív

Obrázok 8: Divadelné predstavenie
Prameň: vlastný archív

2.4 Práva dieťaťa sokratovskou metódou

Najstaršou metódou rozvíjania kritického myslenia je sokratovská metóda. Jej základným princípom je zistenie skutkového stavu, identifikácia riešení a potenciálna realizácia samotného skutku. Dôležitú rolu zohráva využívanie vzorov a modelov, ale aj osobný príklad.

Výborným podnetom na podporu rozvíjania kritického myslenia, ale aj prosociálneho správania a hodnôt jedinca je Dohovor o právach dieťaťa, s ktorým by mal byť oboznámený každý účastník výchovno-vzdelávacieho procesu. V kontexte strednej odbornej školy s učiteľskými študijnými odbormi je táto tematika skvelou príležitosťou na medzipredmetové využitie, ako aj na prepojenie na praktické zručnosti.

Ročník:	prvý
Predmet:	Slovenský jazyk a literatúra
Zložka:	literárna
Tematický celok:	Krátka epická próza
Téma vyučovacej hodiny:	Poviedka
Cieľ vyučujúcej hodiny z obsahového a výkonového štandardu:	- kognitívny: žiak extrahuje a lineárne reprodukuje dejovú líniu epického diela, dedukuje z textu a vyvodzuje informácie, ktoré nie sú v texte uvedené priamo

- **psychomotorický:** žiak výrazne a jazykovo správne prečíta text

-**afektívny:** žiak identifikuje základné hodnoty a integruje ich do vlastného hodnotového systému, interpretuje text a integruje informácie z neho s predchádzajúcimi poznatkami a skúsenosťami, vciťuje sa do vnútorného života iných ľudí

Vyučovacie metódy - spôsoby učenia sa:

diskusia, výklad, riadený rozhovor, riadené čítanie, metóda kladenia otázok a odpovedí, situačná metóda, sokratovská metóda

Učebné zdroje:

dataprotektor, pracovné listy, notebook

J. G. Tajovský – Apoliena

Žiaci dostali za úlohu prečítať poviedku Apoliena http://zlatyfond.sme.sk/dielo/524/Tajovsky_Apoliena/1. Zároveň sa mali porozprávať s rodičmi a starými rodičmi o ich detstve, čomu sa venovali vo voľnom čase a či ho vôbec mali. Ak pracovali, tak zistiť dôvod, či museli, alebo či chceli pracovať. Poslednou témou na rozhovor s rodičmi boli knihy, ktoré vo svojom detstve čítali a či v nich niektoré zanechali dojem až do dospelosti.

V prvej časti nasledujúcej hodiny sa žiaci sústredili na svoje dojmy z domáceho čítania a následne na stručné vyvodenie znakov realistickej poviedky. V hlavnej fáze mali žiaci sformulovať základnú dejovú líniu do troch viet. Každá veta musela obsahovať tri údaje - odpovede na otázky: Kto? Kde? Čo robil/urobil? Žiaci veľmi správne postrehli všetky kľúčové informácie a obsah poviedky v troch vetách zapísali do svojich pracovných listov.

Úlohy z pracovného listu:

1. *Zapíšte obsah poviedky v troch vetách!*
2. *Charakterizujte Apolienu!*
3. *Popíšte vzťah medzi učňami a Apolienou!*
4. *Ktoré problémy autor pranieje?*
5. *Porovnajte spôsob zobrazenia alkoholizmu v Kukučínovej Rysavej jalovici a v Tajovského Apolienou!*
6. *Porovnajte Maca Mlieča, Neprebudeného a Apolienu! Nájdite spoločné/rozdielne znaky!*
7. *Interpretujte dôvody, prečo Apoliena musela pracovať!*
8. *Zamyslite sa, čo pozitívne možno nájsť na fakte, že Apoliena vo veku 15 rokov pracovala! Môže pracovať v dnešnej dobe žiak vo veku 15 rokov?*
9. *Posúďte, či aj dnes medzi nami žijú Apolieny!*
10. *Dokázali by ste konať, keby ste mali vo svojom okolí Apolienu?*
11. *Môže nechať Apoliena niekoho ľahostajným?*
12. *Máme povinnosť alebo právo niekomu pomôcť?*
13. *Prečítajte nahlas skrátený výber Dohovoru o právach dieťaťa!*

Citované z Dohovoru o právach dieťaťa:

- <i>Deti majú právo byť so svojou rodinou alebo s ľuďmi, ktorí sa o ne najlepšie postarajú.</i>
- <i>Deti majú právo na dostatok jedla a pitnej vody.</i>
- <i>Deti majú právo na adekvátny životný štandard.</i>
- <i>Deti majú právo na zdravotnú starostlivosť.</i>
- <i>Handicapované deti majú právo na zvláštnu starostlivosť a vzdelávanie.</i>
- <i>Deti majú právo hrať sa.</i>
- <i>Deti majú právo na bezplatné vzdelanie.</i>
- <i>Deti majú právo byť v bezpečí a aby sa im neublížovalo, alebo ich nezanedbávali.</i>
- <i>Deti nesmú byť využívané ako lacná pracovná sila alebo ako vojaci.</i>
<i>Deťom musí byť dovolené hovoriť ich vlastným jazykom a vyznávať ich vlastné náboženstvo a kultúru.</i>
- <i>Deti majú právo vyjadriť svoje názory a stretávať sa, aby svoje názory vyjadrili.</i>

Prameň: http://www.unicef.sk/dokumenty/materialy-na-stiahnutie/advocacy/dohovor_o_pravach_dietata.pdf

14. Nájdite analógie k životu Apolieny, analyzujte nedodržiavanie/dodržiavanie práv!
15. Nájdite analógiu s inými literárnymi dielami v slovenskej literatúre a svoju voľbu zdôvodnite!

Po nastolení problému žiaci spoločne hľadali odpovede a navrhovali alternatívne spôsoby riešenia.

Žiaci sa zhodli na tom, že všetci by mali mať rovnaké šance na realizáciu, pričom by fakt, že je niekto postihnutý, nemal zohrávať vôbec žiadnu rolu. Prekvapujúce boli rôzne uhly pohľadu na spravodlivosť, hranice, kedy je niečo spravodlivé a kedy už nie, jej čiernobiele videnie, ktoré napokon zhodnotili ako veľmi relatívne.

Zaujímavé bolo sledovať interpretáciu dôvodov, prečo musela Apoliena pracovať. Na tento problém nazerali z mnohých strán. Bolo vidieť, že rozhovor s rodičmi a starými rodičmi bol efektívny a že žiaci hľadali analógie nielen v dnešnej dobe, ale aj v dobách minulých. V tejto etape diskusie boli aktívnejší žiaci z dedinského prostredia a žiaci z mesta s rodinnými väzbami na vidiek. Pomoc rodičom aj v detskom veku nevnímali ako prácu a pripadalo im to správne, pretože za správne to pokladali aj ich rodičia, ktorí „vracali požičané“ svojim rodičom. Oveľa kritickejší k detskej práci boli žiaci z mesta. Diskusia medzi oboma skupinami však bola veľmi korektná.

Všeobecne žiaci na jednej strane reagovali negatívne na skutočnosť detskej práce, ale na druhej strane vnímali, že sa – paradoxne - Apolienin život v porovnaní so životom vo vlastnej rodine zlepšil, pretože ju už nikto tak netlkol. Tento spôsob nazerania na Apolieninu situáciu aplikovali aj na matku, ktorá síce poslala svoju dcéru pracovať, ale pridanou hodnotou bolo to, že okrem pláce sa dcéra najedla a zároveň vzdialila od otcovej krutej ruky, čo ju ako matku muselo tešiť. Veľmi potešujúce bolo aj zistenie, že sa žiaci neprejavovali ľahostajne a že chcú urobiť svet lepším. Jednotlivé práva z dohovoru

aplikovali na súčasnosť a prepájali s vlastnou životnou skúsenosťou, nielen pozitívnou, ale aj negatívnou, čím prejavili dôveru voči spolužiakom, i voči učiteľovi.

Pri práci s týmto textom sa núkajú aj ďalšie prepojenie s bežným, reálnym životom. Žiaci sú vo veku získavania svojich prvých pracovných skúseností a tak sa naskytá možnosť rozvíjať aj ich právne povedomie a venovať pozornosť náležitosti brigádnickej pracovnej zmluvy a v zmysle rozvíjania kritického myslenia vedieť reálne zhodnotiť výhody a nevýhody potenciálnej pracovnej zmluvy, ako aj napr. potrebu pozorného čítania celého textu, vrátane textu s najmenšou veľkosťou písma.

Do diskusie sa zapájali skoro všetci žiaci. Nebolo prekvapením, že žiaci aj v nadväznosti na rozhovory s rodičmi a starými rodičmi našli paralelu k dielu Fraňa Kráľa Čenkovej deti a Jano, ale aj k dielu Jána Bodeneka Ivkova biela mať. Žiaci prejavili veľký záujem v tejto problematike zotrvať a dozvedieť sa niečo viac aj o spomínaných knihách. Práve preto, ale aj v nadväznosti na študijný odbor a možnosť opätovného uplatnenia medzipredmetového prístupu, som na nasledujúcu hodinu pripravila pracovný list pre všetkých žiakov so zameraním nielen na rozvoj kritického myslenia, ale aj na problematiku ľudských práv, prosociálnych hodnôt a sebaspoznávania.

F. Kráľ – Čenkovej deti

(Úryvok):

V onen jesenný deň, keď sa sociálna starostlivosť ujala Miša a Hanky, vracala sa Zuzana Čenková plačúc k svojmu najmladšiemu dieťaťu. Bol to tichý, trpký, bolestný plač matky, ktorá musela od vlastného milujúceho srdca odsotiť si deti, len aby ich zachránila. Nevedela, komu ich zveruje, a netušila, do akých rúk sa ďalej dostanú. Len nádej a viera, že v cudzom svete budú šťastnejší než v jej chudobe, posilňovali ju v ťažkom žiali.

Po návrate do pivnice zovrela v náručí a pritísila si na uštvané srdce zvyšok svojho krdlika, malú Evičku, a rozmýšľala, čo robiť ďalej. V pivnici nemohla prezimovať s malým dievčatkom. Musela niečo podniknúť. Musela hľadať záchranu.

Vybrala sa teda k domovníkovi hotela, v ktorom v lete pracovala. Domovník bol jej známy. Poznali sa ešte z čias, keď Čenková bola ešte pani hájníčkou. A tu nešťastná matka tak vrúcne prosila svojho starého známeho, že by sa by sa bola i skala pohla súcitom.

- Nie pre seba prosím, ale pre to malé dieťa, aby nezahynulo! Pritúl'te nás niekde na zimné mesiace.....

- Len ako to urobiť, len ako to urobiť?.... Ved' viete, že by som vám rád pomohol...Čo si však počať? Do ubytovacích izieb vás nesmiem umiestniť, hoci sú všetky prázdne. To by ma ihneď prepustili zo služby. A sám bývam so svojou rodinou v jednej miestnosti, kde sme natlačení ako haringy.....Ale - počkajte! O niekoľko dní má odísť chyžná na dovolenku. Hádám by sa dalo niečo robiť..... Požiadam ju, aby vám dovolila vo svojej izbe prezimovať..... Chyžná dovolila, a tak Zuzana Čenková so svojou dcéruškou prežila najkrutejšie mrazy a fujaky v malej izbe hotela.

Boli to trudné dni hladu, zimy a biedy. Vo väčšine tatranských hotelov sa totiž v zime nebyva. Otvárajú ich len na jar, na letnú sezónu. V zime tam býva len domovník. V miestnostiach sa nekúri a v kuchyni sa nevarí. A tak to bolo i v tomto hoteli. Pani Čenková len veľmi ťažko zháňala pre seba a pre malú Evičku potrebnú potravu. A zakúrili si v piecke len vtedy, keď sa Čenkovej podarilo niekde spod snehu vyhrabať spod snehu kus dreva. Domovník im pomáhať nemohol.

Ale prežili už všetko. Pretrpeli zimu a prehladoveli dlhé mesiace. Blížia sa jarné dni. Úbočia kopnejú a v dolinách zurčia rozvidnené potoky. Príroda radostnie. Zaváňa novým životom. Veselosť tečie z vtáčích hrdiel....

I v zraku Čenkovej leskne sa už viac nádeje. Ved' príde zas leto a bude práce a bude chlieb.... Len spomienka na najstaršie deti ju ešte vždy zarmucuje. Nič nevie o Mišovi a Hanke. Od jesene, ako sa rozlúčili, nemá nijaké správy o nich. Darmo sa v meste dopytovala na úrade, kde ju chceli zatvoriť, že predáva deti, nič jej nepovedali. Úradník sa na ňu len surovo oboril, že nemá kedy zháňať sa po adresách, uistil ju krátko, že deti sú v dobrých rukách.... A Mišove listy Čenková nedostala. Mišo adresoval do pivnice pri jazierku v Tatranskej Lomnici. Pravdaže, ktorý poštár by mohol vyhľadávať pivnice v lesných húštinách?

No aspoň Paľka niekoľko ráz uvidela. Navštívila ho zavše, keď bolo možné prebrodiť sa závejmi k mestu. A tu sa potešila. Videla na vlastné oči, v akej hojnosti a prepychu jej synáčik žije. Usmievala sa pritom i plakala od šťastia. Nič si nerobila z toho, že Paľko sa už pri tretej návšteve k nej správal chladne, akoby mu bola cudzia, akoby ju ani nepoznal. Ešte prvý a druhý raz privinul sa k nej, vyobjímal ju, porozprával sa, ale pri nasledujúcich návštevách držal sa už skoro odpudivo. Nechápal, prečo matka plače, a jej láskanie mu bolo priam protivné. S ním sa dost' nahrala každodenne jeho nová „mami“..... Lež milujúce srdce matky ospravedlňovalo túto ľahostajnosť malého synčeka. Nehnevala sa preto naň a v duchu mu žehnala. Nijakú väčšiu túžbu nemala, ako dopočuť sa raz, že i Mišo a a Hanka majú sa vo svete dobre ako Paľko. Nebolelo ju, že deti na ňu zabudnú, len aby boli šťastné....

Akým prekvapením a sklamaním pre Zuzanu Čenkovú je však potom chvíľa, keď sa zastavuje pred ňou panský sluha od továrnik a keď jej oznamuje, že ju vyhľadal preto, aby jej oznámil, že si má ísť k jeho pánom vziať svojho synáčika! Ani neverí svojim ušiam.

- Čože?

- Áno, posielajú ma páni, aby ste si ihneď prišli pre svojho Paľka.

Čenková ide. Paľka si odvádza. Ani jej poriadne nepovedia, prečo jej ho vracajú.

- Už ho nepotrebujeme. Berte si ho. Je po zime. Cez leto ho už nejak vyživíte. Navraciame vám ho zadarmo.

Čenková stojí na brehu jazierka pri pivnici. Zas sa sem musí prest'ahovať. Chyžná sa už vrátila. Je jar. Čenková stojí zamyslená. Dáva sa do jasnej vody jazierka. Vidí tam seba, Paľka, Evičku. Ako v zrkadle. Dáva sa na svoju rodinku. Jedno..... Dvoje.....Kde sú ostatné? Mala štvoro! Kde je Mišo? Kde je Hanka – Deti moje, kde ste? Ach, vráťte sa mi, vráťte!

Prameň: Král, 1963

Úlohy k textu:

- 1. Definujte pocit, ktorý vo vás zanechal úryvok!*
- 2. Čo bolo hlavnej hrdinke, Zuzane Čenkovej, najdrahšie? Čo je najdrahšie vám?*
- 3. Poznáte slovné spojenie „som hladný ako Čenkovej deti?“ Ako vidíte aktuálnosť tohto slovného spojenia dnes ?*
- 4. Je tento román psychologický, sociálny alebo experimentálny?*
- 5. Je tento román sociálny preto, že rozoberá len ťažké sociálne pomery alebo aj kvôli niečomu inému?*
- 6. Ako vnímate konanie matky? Čo vedie matku k takému konaniu? Prejavila dostatočne svoju materinskú lásku? Je toto materinská láska? Ak áno, prečo? Ak nie, prečo?*

7. *Predstavte si Zuzanu Čenkovú ako vašu klientku. Ako by ste jej dokázali pomôcť? Ako by ste k nej pristupovali? Ako by ste riešili vzniknutú situáciu detí a matky? Akými metódami by ste k nej pristupovali? Na aké sociálno-právne zabezpečenie by u nás mala nárok?*
8. *Čo milujete najviac? Dokážete sa vzdať toho, čo milujete najviac?*
9. *Vysvetlite vety: „Už ho nepotrebujeme. Berte si ho. Je po zime. Cez leto ho už nejak vyživíte. Navraciame vám ho zadarmo.“ Je dieťa iba hračka? Má matka platiť za to, že požičala „hračku“ bohatej paničke?*
10. *Nájdite tie časti textu, v ktorých hľadala Zuzana Čenková vnútornú silu! V čom čerpáte svoju vnútornú silu vy?*
11. *Aké práva detí boli porušené?*
12. *Vysvetlite pojem „sociálna nespravodlivosť“.*
13. *Poznáte skutočnú Zuzanu Čenkovú vo svojom okolí? Spoznali by ste takúto Zuzanu Čenkovú? Myslíte si, že máte takú schopnosť?*
14. *Je toto dielo aktuálne aj dnes?*
15. *Predstavte si stroj času: vráťte sa do doby Čenkovcov a premýšľajte, ako by ste sa zachovali vy! Pokúste sa odosobniť a vcíťte sa do Čenkovej vnútra, predstavte si seba v jej situácii a priamou argumentáciou odôvodnite rozhodnutie o osude svojich detí, či sa ich vzdáte alebo nie, prípadne hľadajte vlastné riešenie!*

Rozdielne bolo vnímanie konania matky. Niektorí žiaci konanie matky odsúdili, iní vecne poznamenali, že „to bolo predsa pre tie deti lepšie, že neboli hladné“, ale vzápätí skonštatovali, že „oni by to nikdy neurobili.“ Zuzanu Čenkovú si zatiaľ ako klienta prakticky nevedeli predstaviť, je zrejmé, že aj preto, lebo odborné predmety o sociálnom zabezpečení majú zaradené v učebnom pláne od tretieho ročníka. Početná skupina žiakov naznačila riešenie požičať si z banky, no zároveň ju zhodnotila ako nespoľahlivého klienta, ktorý nemá šancu prípadnú pôžičku splatiť. Žiaci veľmi pohotovo zareagovali na porušovanie práv, sociálnu nespravodlivosť a poníženie vnímajú ako nutné zlo a tento fakt rešpektujú. Skutočnú Zuzanu Čenkovú zväčša nepoznajú. Rolovú hru Ste Zuzanou Čenkovou prijímali s nevôľou, reagovali prvoplánovo, to znamená, že za najdôležitejšie pokladali to, že deti neumrú od hladu a majú strechu nad hlavou. Nad ostatným sa nepozastavovali a nezaoberali sa ani ostatnými okolnosťami.

Menšia skupina žiakov sa usilovala pochopiť konanie matky a snažila sa ho skôr ospravedlniť ako odsúdiť. Táto skupina rozvírila diskusiu na tému láska a podoby lásky, čo milujú a čo milujú najviac, čoho sa dokážu a nedokážu vzdať. Spontánne došli k tomu, že v ich okolí žije osoba s podobnými osudmi ako Zuzana Čenková. Hra na niekoho ich zaujala, chceli sa konfrontovať, riešiť a hľadať viacero riešení prospešných pre všetkých zúčastnených.

Za prínosné pokladám aj to, že žiaci vo vzájomnej výmene názorov veľmi konštruktívne diskutovali aj o tom, či je toto dielo román, novela, alebo poviedka, a to aj napriek tomu, že s týmto dielom mali len nepriamu čitateľskú skúsenosť.

Hoci žiaci v učiteľských odboroch majú medzi odbornými predmetmi psychológiu, pedagogiku a sociológiu od prvého ročníka, pri práci s týmto textom to nestačilo. V budúcnosti by som tento text využila až v treťom ročníku, kedy sú v učebnom pláne zaradené odborné predmety metódy sociálnej práce a sociálnoprávne zabezpečenie. Tento nedostatok však bol vyvážený aktívnym prístupom žiakov, vzájomnou kooperáciou, ich argumentáciou, ako aj akceptáciou názorov iných.

3 ODPORÚČANIA PRE PRAX

Využitím inovačných metód som sa usilovala rozvíjať kritické myslenie u žiakov a ich vlastné sebaspoznávanie. Je evidentné, že tvorivosť a vlastný prínos učiteľa sa vypláca a že vyučovací proces je pre žiaka nielen pútavejší, ale vo svojom výsledku aj efektívnejší. Takto získané vedomosti sú navyše trvácne a žiak si ich pamätá i po úspešnom vykonaní maturitnej skúšky.

Jednoznačne sa mi osvedčilo **medzipredmetové prepojenie** so zameraním na získavanie praktických zručností a **aktívna participácia žiakov** na vlastnom vzdelávaní.

Taktiež sa mi potvrdilo, že prioritne si musíme stanoviť, **ČO** chceme v rámci kritického myslenia a sebaspoznávania rozvíjať a následne na to hľadáme vhodný text, pričom je potrebné dívať sa vôkol seba a nájsť text, ktorý je aktuálny v danej chvíli, v danom kontexte, pre danú skupinu žiakov. Aj texty, ktoré sú navonok mimo vzdelávacieho štandardu, sa dajú využiť v prospech vopred stanoveného cieľa. Učiteľ musí myslieť komplexne a pokiaľ si to vzniknutá situácia vyžaduje, musí byť pripravený aj improvizovať.

Zmysluplná sa ukazuje aj **skupinová práca**. Žiaci preferujú prácu v skupinách, pretože to niekedy vnímajú ako oslobodzujúce a menej stresujúce. Na jednej strane majú pocit, že na prácu a zodpovednosť nie sú sami, na druhej strane sa učia pracovať v tíme, navzájom sa rešpektovať a tolerovať svoje nedostatky. Treba však dbať o to, aby sa do jednotlivých činností zapojili všetci žiaci.

Počas jednotlivých aktivít - obzvlášť pri realizácii **projektu** študentského divadelného predstavenia - boli žiaci priebežne vedení k tomu, aby si vedeli **napláňovať vlastnú prácu** a taktiež dotiahnuť ju do konca.

Ďalším dôležitým cieľom výchovno-vzdelávacieho pôsobenia učiteľa je naučiť žiakov vážiť si **vlastný názor**, dbať o to, aby žiaci zvažovali, porovnávali, vyhli sa zaužívaným myšlienkovým šablónam, prípadne predsudkom. Cielene pritom zdôrazňujem, že učiteľ musí nielen vzdelávať, ale v dnešnej dobe aj **vychovávať**.

Pri prezentovaní výsledkov svojej práce a pri vyjadrovaní vlastného názoru žiak rozvíja aj svoje **komunikačné schopnosti a zručnosti**, učí sa argumentovať, ale aj tolerovať názory ostatných.

Jedným zo základných atribútov učiteľského poslania by malo byť usmerňovanie žiakov **túžiť po nových vedomostiach**, podporovať ich, aby chceli prijímať nové informácie, ale aby s nimi aj zodpovedne naložili. Metódy, ktoré využívam pri rozvíjaní kritického myslenia, tieto atribúty výborne spĺňajú.

Okrem horeuvedeného sa žiaci počas jednotlivých aktivít taktiež naučili **hodnotiť** iných a reálne zhodnotiť seba samého.

Pri konkrétnych aktivitách rozvíjajúcich kritické myslenie a sebaspoznávanie popísaných v tejto osvedčenej pedagogickej skúsenosti sa mi potvrdilo, že **učiteľ** zohráva dôležitú úlohu a musí:

- mu byť zrejmý rozdiel medzi pojmami **kritické myslenie** a **kritizovanie**,
- byť kreatívny, dokázať improvizovať, avšak zmysluplne – byť odborne a metodicky zdatný,
- ovládať inovatívne metódy a formy, ako aj metódy podporujúce diskusiu,
- primerane využívať modelové situácie a inscenačné metódy,
- prepájať teóriu a prax,
- využívať medzipredmetové vzťahy, predovšetkým **s prepojením na praktické predmety**,
- podporovať kooperáciu.

Ak má **žiak** nielen v škole, ale aj v bežnom živote kriticky myslieť, musí:

- sa vedieť pýtať, nájsť potrebné informácie a vyselektovať podstatné, nájsť medzi nimi súvislosti a rozumne ich použiť,
- nebáť sa nového,
- nielen pasívne prijímať, ale aj zvážiť pre a proti,
- hľadať dôkazy,
- rozhodnúť sa a niesť za svoje rozhodnutie zodpovednosť.

Prostredníctvom tejto overenej pedagogickej skúsenosti mali žiaci popri získavaní teoretických vedomostí a rozvíjaní pamäťových zručností vytvorený dostatočný priestor na rozvíjanie kritického myslenia v prepojení s praktickými zručnosťami, sebauvedomovanie, spoznávanie a vnímanie seba samého. Rozvíjali analytické, interpretačné a tvorivé schopnosti, hodnotili vlastné správanie i správanie iných, učili sa predvídať dôsledky svojho správania a pripraviť sa niesť za to aj dôsledky.

ZÁVER

V našej osvedčenej pedagogickej skúsenosti sme sa sústredili na rozvíjanie kritického myslenia a sebaspoznávania na hodine slovenského jazyka a literatúry. Stručne sme charakterizovali základné pojmy, vymenovali metódy, prostredníctvom ktorých možno kritické myslenie rozvíjať a načrtli ich využitie aj s medzipredmetovým presahom.

V praktickej časti sme podrobne rozpísali konkrétne aktivity na jednotlivých vyučovacích hodinách tak, aby žiak nielen intuitívne prebral nejaký názor, ale aby k nemu zaujal aj isté stanovisko, posúdil jeho dôležitosť, resp. závažnosť a v neposlednom rade aj odôvodnil svoje rozhodnutie. Pri práci so súvislými a nesúvislými textami sme využili tvorbu odporúčaných spisovateľov, ale aj doplnkové umelecké diela slovenských a svetových autorov. Pracovné listy s literárnymi aktivitami, so súvislými a nesúvislými textami a so zameraním na čítanie s porozumením, kritické myslenie a sebaspoznávanie obsahovali overený metodický postup, prípadne odporúčania na jeho ďalšie modifikácie.

Ťažiskom prvej literárnej aktivity bol webquest umocnený emocionálnym zážitkom pri vnímaní umeleckého diela a na základe toho nasmerované činnosti tak, aby sa žiaci stotožnili resp. zaujali postoj ku konaniu literárnych postáv, zdôvodnili ich konanie, aby pochopili umelecké dielo ako štylizovanú autorskú výpoveď o svete a aktívne aplikovali literárno-vedné vedomosti. Okrem jazykových kompetencií v cudzom jazyku žiaci rozvíjali vlastné kritické myslenie spoločne s riadenou, a predovšetkým zmysluplnou, prácou s informáciami a praktickými zručnosťami s modernými technológiami.

Metódu E U R (evokácia – uvedomenie si - reflexia), resp. E U R 3-2-1 sme využili v druhom popísanom dvojbloku vyučovacích hodín. Žiaci okrem kognitívnych cieľov v zmysle obsahového a výkonového štandardu identifikovali základné hodnoty a integrovali ich do vlastného hodnotového systému.

Blok vyučovacích hodín s prvkami projektového vyučovania a ktorých výsledkom bolo divadelné predstavenie realizované v úzkom prepojení na odborné predmety, bol výbornou príležitosťou na prepojenie teórie a praxe. Tento projekt sa ukázal ako veľmi motivujúci, blízky životu, vedúci k zlepšeniu komunikačných schopností, učiaci vzájomnému rešpektu.

Sokratovskú metódu, teda nastolenie problému - otázky a argumenty – potenciálne riešenie, sme využili pri literárnom učive v prepojení na práva dieťaťa. Z obsahového a výkonového štandardu slovenského jazyka a literatúry sme svoju pozornosť sústredili nielen na rozvíjanie poznatkov, ale aj na zlepšovanie schopnosti logicky myslieť s dôrazom na ich vzájomnú symbiózu.

Veľmi dôležitá sa nám vidí aj skutočnosť, že pri využívaní inovatívnych postupov vo vyučovaní mali žiaci dostatočný priestor na prezentovanie vlastných názorov a postojov a systematicky prepájali teoretické poznatky s praxou. Za mimoriadnu devízu z pohľadu žiaka pokladáme jeho sebaspoznávanie a spontánne prejavenu radosť z dosiahnutých výsledkov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV

1. HEVIER, D. 1997. Hrdzovlasá. 1. vydanie. Vydavateľstvo HEVI Bratislava, 1997. ISBN 80-88873-16-9
2. HINCOVÁ, K. – HÚSKOVÁ, A. 2011. Metodika výučby slovenského jazyka a literatúry v rámci nových pedagogických dokumentov. Metodicko-pedagogické centrum, Bratislava. 2011. ISBN – 978 – 80 – 8052 – 380 – 0
3. PALENČÁROVÁ, J. – KESSELOVÁ, J. – KUPCOVÁ, J. 2003. Učíme slovenčinu komunikačne a zážitkovo. SPN - Mladé letá. Bratislava. 2003. ISBN 80- 10-00328-X
4. REMARQUE, E. M. 1929. Na západe nič nové . 4. vydanie. Vydavateľstvo Slovenský spisovateľ Bratislava, 2002. ISBN 80-220-1160-6
5. SABOL, J. 2010. Využitie informačných a komunikačných technológií v predmete Slovenský jazyk a literatúra pre stredné školy. Košice, elfa s.r.o. 2010. ISBN 978 – 80 – 8086 – 150 – 6
6. De SAINT-EXUPERY, A. 1946. Malý princ. 6. vydanie. Vydavateľstvo Mladé letá Bratislava, 2003. ISBN 80-10-00206-2
7. TAJOVSKÝ, J. G. 2005. Prózy. 1. vydanie. Vydavateľstvo Kalligram Ústav slovenskej literatúry SAV Bratislava, 2005. ISBN 80-7149-791-6
8. TUREK, I. 2008. Didaktika. 3. vydanie. Vydavateľstvo Iura Edition Bratislava, 2014. ISBN 978-80-8168-004-5

Internetové zdroje

9. All Quiet on the Western Front 1930. [cit. 10.11.2014]. Dostupné na [www: https://www.youtube.com/watch?v=-mXamZkg0zY](https://www.youtube.com/watch?v=-mXamZkg0zY).
10. KOSTURKOVÁ, M. 2011. Rozvoj kritického myslenia u študentov vysokých škôl, [cit. 7.2. 2015]. Dostupné na [www: http://www.pulib.sk/elpub2/FHPV/Istvan1/pdf_doc/4_sekcia/Kosturkova.pdf](http://www.pulib.sk/elpub2/FHPV/Istvan1/pdf_doc/4_sekcia/Kosturkova.pdf)
11. LAPITKOVÁ, V. Rozvoj kritického myslenia, [cit. 10.2. 2015]. Dostupné na [www: http://www.ddp.fmph.uniba.sk/~koubek/DF_html/11-8.htm](http://www.ddp.fmph.uniba.sk/~koubek/DF_html/11-8.htm)
12. RUSSEL, B. 1918. Citáty [cit. 10.2. 2015]. Dostupné na [www: http://sk.wikiquote.org/wiki/Bertrand_Russell](http://sk.wikiquote.org/wiki/Bertrand_Russell)
13. Unicef – kto sme [cit. 28.1.2015]. Dostupné na [www: http://www.unicef.sk/dokumenty/materialy-na-stiahnutie/advocacy/dohovor_o_pravach_dietata.pdf](http://www.unicef.sk/dokumenty/materialy-na-stiahnutie/advocacy/dohovor_o_pravach_dietata.pdf)
14. Webquest [online]. webquest cz, [cit. 28.1.2014]. Dostupné na [www: http://www.webquest.cz/index.php](http://www.webquest.cz/index.php)

ZOZNAM PRÍLOH

Príloha 1 Poprehadzované dvojice – zbierka – autor - kľúč

Príloha 2 Poprehadzované dvojice – pieseň – autor textu - kľúč

Príloha 1 Správne priradené dvojice – zbierka – autor - kľúč

Túlavý psík	Boris Filan
Hrdzovlasá	Daniel Hevier
Bosá láska	Kamil Peteraj
Kamalásky	Boris Filan
V slepých uličkách	Kamil Peteraj
Milenci na snehu	Peter Nagy
Voda, čo ma drží nad vodou	Jožo Urban
Čo bolí, to prebolí	Kamil Peteraj
Musicros	Peter Nagy
Je trištvrte na jeseň	Ľuboš Zeman

Príloha 2 Správne priradené dvojice – pieseň – autor textu - kľúč

V období dažďa	Kamil Peteraj
Ateliér duše	Kamil Peteraj
Čo bolí, to prebolí	Kamil Peteraj
Držím ti miesto	Daniel Hevier
Severanka	Daniel Hevier
Kým ťa mám	Daniel Hevier
Hrdzovlasá	Daniel Hevier
Kamalásky	Boris Filan
Hodina slovenčiny	Boris Filan
Človečina	Boris Filan
Nie sme zlí	Boris Filan
Klasika	Boris Filan
Zvonky, zvoňte	Boris Filan
Dve malé blchy	Peter Nagy
Mandarínka Darinka	Peter Nagy
Psi sa bránia útokom	Peter Nagy
Voda, čo ma drží nad vodou	Jožo Urban
Možno sa ti zdá	Jožo Urban
Len s ňou	Jožo Urban
Prvá	Ján Štrasser
Som stále rovnaký	Ľuboš Zeman
Ulica	Ľuboš Zeman